

“Molla Nəsrəddin” – 10 cildliyinin VII cildinə ön söz

1906-1931-cillərdə Azərbaycanın mütəfəkkir yazıçı-dramaturqu və publisisti Mirzə Cəlil Məmmədquluzadənin (1869-1932) baş redaktorluğu ilə Tiflisdə, Təbrizdə və Bakıda nəşr edilmiş “Molla Nəsrəddin” jurnalı təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütün Türk dünyası və İslam şərqinə üçün misilsiz əhəmiyyət daşıyan, irəli sürdüyü kəskin sosial-psixoloji, iqtisadi-siyasi, mədəni-mənəvi, humanitar problemlərlə, həqiqi sənət əsəri olan nəsr və nəzm örnəkləri ilə bu gün də aktuallığını itirməyən şəkili satirik bir toplu olmuşdur.

Əksər nömrələri ərəb əlifbası ilə işıq üzünə gələn bu jurnal Azərbaycanda gedən əlifba islahatları ilə bağlı olaraq, əski əlifbanı bilməyən həmvətənlərimiz, xüsusən gənc nəsillər üçün əlçatmaz olduğundan onun milli-mənəvi dəyər kimi çağdaş nəsillərə çatdırılmasına ehtiyac yaranmışdır, bu səbəbdən də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Mətnşünaslıq şöbəsində keçən yüzilliyin ikinci yarısından etibarən uzun illər boyu jurnalın tam mətni ərəb əlifbasından kiril əlifbasına transfoneliterasiya edilmişdir.

Sovet hökumətinin Azərbaycanın klassik irsinə məlum münasibəti nəticəsində 12 cildə çapı nəzərdə tutulan bu jurnalın yalnız bir cildi kiril əlifbası ilə işıq üzünə gəlmiş, Moskvanın qərar etdiyi təbii sərvətlərimizdən vəsait ayrılmağına görə makinadan çıxmış əlyazması uzun illər Ədəbiyyat İnstitutunun dəmir seyflərində toz-torpaq içində yatıb qalmışdır.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra gənc dövlətin qarşılaşdığı maliyyə çətinliklərinə baxmayaraq, 1996-2011-ci illər ərzində jurnalın tam mətni latın qrafikalı Azərbaycan əlifbası ilə 8 cildə 700 nüsxə, nəfis şəkildə rəngli illüstrasiyalarla çap edilmiş və molla-nəsrəddinsevərlərin istifadəsinə verilmişdir. Əlbəttə, əhalisi artıq 10 milyona yaxınlaşan, 100 minlərlə ziyalı ordusuna, vətənpərvər, millətsevər gənclərə malik olan suveren Azərbaycan üçün və xaricdəki on milyonlarla azərbaycanlılar üçün bu rəqəmin çox cüzi olduğu heç kim üçün sirr deyildir. Məhz bu səbəbdən “Şərq-Qərb” nəşriyyatının vətənpərvərlik missiyası sayəsində jurnalın 10 cildə yeni nəşrinin həyata keçirilməsi qərara alınmışdır.

Oxucuların ixtiyarına verilən VII cildə 1925-ci ildən 52, 1926-cı ildən isə 10 nömrə - cəmi 62 nömrə salınmışdır.

“Molla Nəsrəddin” jurnalının fəaliyyət göstərdiyi 25 il ərzində bir vətənpərvər və mütəfəkkir şəxsiyyət kimi Mirzə Cəlili düşündürən, ağırdan ictimai-siyasi və mədəni problemlər jurnalında yüksək səviyyədə öz əksini tapmışdır.

Latın əlifbasına keçid prosesinin əksi jurnalda özünü göstərmişdir. Şəkilaltı sözlərin, ayrı-ayrı səhifələrin bu əlifba ilə nəşr edilməsi respublikada bu sahədə

gedən işlərin əks-sədası sayıla bilər. Eləcə də ayrı-ayrı səhifələrin tutan rəngli karikaturalarla yanaşı, mətn içərisində materialın məzmununa uyğun qrafik şəkillərin verilməsi ənənəsi də davam etdirilmişdir. Bu dövrdə həcm sarıdan da korluq çəkməyən “Molla Nəsrəddin” yenə də 12 səhifədə çıxmağa davam etmişdir.

Dinə qarşı mübarizənin radikal səviyyədə gücləndiyi bir dövrdə bolşevik ideologiyasının təzyiqi altında jurnalda da mübarizənin kifayət qədər genişlənməsi təəccüb doğurmamalıdır. Elə 1925-ci ilin ilk sayının 1-ci səhifəsində verilən karikatur bunun sübutu sayıla bilər. Üzərində “Diyanət” sözü yazılmış iri bir qazanın başında əllərində çömçə dayanmış 3 dünyavi peyğəmbərin yedirdiyi insanlar yeməklərini qusurlar. Şəkilin altında isə bu sözlər yazılıb: “Daha insanlar bu kimi qoxumuş yeməklərdən nifrət edib, mədələri bu cür yeməkləri qəbul etmir”. Cildin başqa nömrələrində də bu tendensiyanın davamı ilə yanaşı, “Behişt məktubları”, “Cəhənnəm məktubları”, “Bəhailər” və s. rubrikalarda dini xurafatın və ümumiyyətlə, xurafatın tənqidinə geniş yer verilmişdir.

1925-ci ilin ilk sayında Mirzə Cəlil tərəfindən “Müsəlman” gizli imzası ilə yazılmış “Taza il” baş məqaləsində oxuyuruq:

“Bütün müsəlman qardaşlara xəbər verirəm ki, il təzələndi... Bundan sonra Türkan, Hövsan kəndinin əkinçiləri inəklərini satıb pul müamiləyə götürüb Kərbəlaya dədələrinin sümüklərini aparmayacaqdır. Hətta Şeyx dəxi “Molla Nəsrəddin”dən acıq eləyib yığışib xorasana getməyəcəkdir...”

Fəaliyyət proqramı xarakteri daşıyan bu məqalədə yeni ildən hər şeyin yaxşı olacağı, hətta “Molla Nəsrəddin”in də tənqid etməyə bir hədəf tapmayacağı kədərli bir ezop dili ilə qələmə alınmışdır. O da əlamətdardır ki, dini xurafat məsələlərində təkcə müsəlmanlardan söhbət getmir, başqa dinlərin zərərli adət-ənənələri də tənqiddə məruz qalır. Örnək üçün “Xaç yumaq məsələsi” adlı məqaləni götürək. Müəllif guya gözəl bir adət kimi qələmə verdiyi mərasim haqqında yazır: “Məsələn, gedirsən kilsəyə, görürsən ki, rus, ya erməni keşişi heç vaxt demir ki, qüsl ilə təharət tut. Amma həmişə tapşır ki, gərək hər ildə bir dəfə xaçı yuyasınız. Yumasanız, heç bir iş pak olmaz. Ona görə də tamam 1924 ildir ki, xaçpərəstlər yazıq Həzrəti İsanı qışın soyuq günlərində tutub salırlar təstini içinə, çimdirirlər”.

1925-ci ilin 25-ci nömrəsində jurnalda “Yaba” adlı tənqidi rubrika fəaliyyətə başlamışdır. Burada daha çox bolşevik idarəçilik üsullarının çatışmazlıqları, rəhbər kadrların bacarıqsızlığı və sadə insanlara zülm etməsi tənqid hədəfinə alınmışdır. Sadə insanları soyğunçuluq və məhrumiyyət aləti məqsədilə istifadə olunan kooperativ kimi qurumlar da daim tənqid atəşinə tutulur.

Jurnalın 26-cı nömrəsindən başlayaraq ümumi mətnin içərisində bir səhifəlik “Tənqid jurnalı” nəşr olunur. Bir il sonra isə “Mollanın kötəyi” adlı rubrikanın açıldığını görürük.

Beynəlxalq məsələlərə həmişə ciddi yanaşmış, mürəkkəb beynəlxalq hadisələrə verdiyi sərrast və obyektiv qiyməti ilə seçilmiş “Molla Nəsrəddin”

jurnalı bu illərdə də beynəlxalq münasibətlər üzrə peşəkarlığını istər yazılarında, istərsə də karikaturalarında heyrətamiz bir ayıqlıqla nümayiş etdirilmişdir. Xüsusən bu dövrün ağırlı beynəlxalq problemlərindən olan “Cəmiyyəti-əqvam” (BMT-nin sələfi olan Millətlər Cəmiyyəti) Mollanı daha çox düşündürürdü. Ən müxtəlif problemləri mövzu olaraq seçən jurnalda hətta iqtisadiyyat üzrə ekspert səviyyəsində yazılar da verilmişdir.

İndinin özündə belə aktuallığını və satirik ciddiliyini qoruyub saxlayan, milli sərətimiz olan “Molla Nəsrəddin” jurnalının transfoneliterasiya olunmuş nəfis nəşri geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.